

Välimeren siirtolaiset sekä diakonian ja kirkkojen rooli heidän kohtaamisessaan

Vuosikokousesitelmä Diakonian tutkimuksen päivillä,
6.3.2020

Monet syyt pakottavat lähtemään

Välimeren ylittäminen siirtolaistarkoituksissa ei ole uusi asia. Erilaiset konfliktit, sota ja huonot elinolosuhteet ovat ajaneet ihmisiä pakkomuuttamaan kautta aikojen. Pakkomuutolla tutkimuskentällä tarkoitetaan sitä, että ihmiset ovat joutuneet syystä tai toisesta pakotettuina lähtemään asuinseudultaan jonnekin muualle. Tässä kirjoituksessa käytän vaihtelevasti käsitteitä pakolainen ja turvapaikanhakija. Tarkoitan niillä tässä samaa ihmisjoukkoa, vaikka niillä tarkoitetaan eri asioita, kun puhutaan ihmisen oleskelun statuksesta. Sen sijaan vältän käyttämästä pelkkää sanaa siirtolainen, vaikka se saamassani otsikossa onkin. Tällä haluan alleviivata sitä, että kysymys on pakkomuutosta eikä vapaaehtoisuuteen perustuvasta siirtolaisuudesta.

Pakkomuutto jaetaan yleensä kahteen tyyppiin. Ensinnäkin puhutaan sisäisestä pakkomuutosta, jossa henkilöt joutuvat siirtymään oman maansa sisällä toisaalle. Tämä voi johtua väkivaltaisuuksista tai vaikkapa valtion pakosiirtämistä ihmisistä esimerkiksi uuden vesivoimalan tai kaivoksen tieltä.

Toinen pakkomuuttotyyppi on pakeneminen omasta maasta jonnekin turvallisempaan tai elinolosuhteiltaan parempaan paikkaan (Fiddian-Qasmiyeh ym., 2014; kts. myös Turtiainen, 2016). Näitä ihmisiä on esimerkiksi pakolaisleireillä ja turvapaikanhakijoina. Kasvava syy lähteä asuinsijoiltaan on ilmaston muutos ja sen aiheuttamat seuraukset, kuten nälänhätä ja viljelykelpoisen maan tuhoutuminen. UNHCR:n (2019a) tilastojen mukaan tällä hetkellä lähes 71 miljoonaa ihmistä on pakkosiirrettyjä. Heistä hieman yli 41 miljoonaa on maansisäisesti pakkosiirrettyä. Valtaosa maastaan pakotetusti lähteneitä jää naapurimaihin ja vain pieni osa jatkaa eteenpäin. Vuosi 2015 piirtyi aikana, jolloin Välimeren ylittävä pakkosiirtolaisuus alkoi koskettaa myös pohjoista Suomeamme.

Isoimmat syyt kotoa lähtemiseen ovat erilaiset konfliktit eri puolilla maailmaa. Välimeren tilannetta kuormittavat erityisesti konfliktit Lähi-Idässä ja Afrikassa. Konfliktien takia pakolaisleirit konfliktien naapurimaissa ovat täyttyneet äärimmilleen ja siten olosuhteet niissä ovat käyneet tukaliksi. Osa ihmisiä ratkaisee tilanteen lähtemällä vaaralliselle matkalle. Konfliktimaiden naapurimaiden kantokyky on ollut jo pitkään äärirajoilla. Ne vastaavat yli 80 % pakkomuuton seurauksista (Parhiala & Raulo, 2016). Esimerkiksi Turkki on käyttänyt pakolaisia hyväkseen neuvotellessaan EU:n kanssa. Vuoden 2020 alussa tästä saatiin konkreettista näyttöä, kun Turkki avasi rajansa Kreikan suuntaan.

Alkuvuodesta 2020 pakolaisten määrä Välimerellä hipoi jo vuoden 2015 lukuja. Utta on, ettei Välimeren maista edetä enää syvemmälle Eurooppaan, vaan ihmisten on jätävä asumaan ylitäysille leirille, joista esimerkkinä on Kreikan Lesboksella sijaitseva Morian leiri. Se oli aikanaan tarkoitettu vain 3000 ihmiselle. Vuoden 2019 lopussa leirillä asui kuitenkin jopa 17 000 henkilöä. Leirin ylikuormituksen seurauksena ihmiset joutuvat elämään erittäin huonoissa olosuhteissa, ruokaa ei riitä kaikille eikä peseytymään pääse. Tukalat oltavat synnyttävät konflikteja sekä asukkaiden kesken että naapuruston kanssa. Leirissä on tulipaloja ja toivottomuutta. Erityisen hälyttävää on lasten oireilu ja masennus. Tendenssinä näyttää olevan leirien muuttaminen suljetuiksi keskuksiksi, joissa turvapaikkaprosessi käydään läpi nopeutetusti. Ihmisoikeusjärjestöt ovat arvostelleet tätä rajusti. Viime aikoina saaren asukkaat ovat ruvenneet auttamisen sijaan torjumaan tulijoita (Katisko & Eklund, 2020).

Salakuljetettuna Push back -kohteluun

Päästäkseen Välimeren yli useimmat käyttävät salakuljettajien palveluita. Salakuljettajat ovat lähtömaissa ainoita, jotka antavat tietoa reiteistä Eurooppaan sekä tilanteesta siellä. He eivät luonnollisestikaan kerro Välimeren tilanteesta, vaan maalailevat haavekuvia uudesta elämästä Euroopassa. Osa salakuljettajista toimii pyyteettömästi auttaen ihmisiä turvaan, mutta suurin osa heistä rahastaa ihmisten hädällä. Eri reitit ovat eri hintaisia. Halvalla kumiveneellä pääsee yrittämään Välimeren ylitystä muutamalla tonnilla, kun taas lentoreitistä joutuu pulittamaan jopa kymmeniä tuhansia euroja. Osa salakuljettajista hoitaa reitityksen huolella, osa puolestaan jättää salakuljetettavat kohtalon armoille. Salakuljetukseen liittyy paljon hyväksikäyttöä ja ihmiskauppaa (UNODC, 2018). Lisäksi siirtolaiset joutuvat matkallaan väkivallan, kaappausten ja ihmiskaupan kohteiksi. Erityisen haavoittuvia ovat yksin kulkevat lapset.

UNODC:n (2018) tutkimuksen mukaan tutkituista 30 reitistä Välimeren reitti oli tappavin ja yleisin kuolinsyy oli hukkuminen. Vuodesta 2014 tähän vuoteen hukkuneita arvioidaan olevan noin 20 000 (UNHCR, 2020; Statista, 2020).

Push back -operaatiot ovat olleet osa EU-maiden politiikkaa rajoilla jo pitkään. Ihmisiä palautetaan rajoilta takaisin eikä heille aina anneta mahdollisuutta hakea turvapaikkaa. Operaatioissa on käytetty väkivaltaa, koiria ja jopa kyynelkaasua. Ihmisistä on tullut kansainvälisen politiikan pelinappuloita. Pelastusoperaatiot ovat muuttuneet rajoista huolehtimiseksi, Frontex-toiminnaksi, jossa pyritään turvaamaan EU:n ulkorajat ja työntämään pois luvatta tulijat (kts. esim. Human Rights Watch, 2020).

Hallitukset sekä Kreikassa että Italiassa ovat vähentäneet pelastusoperaatioita, koska niiden ajatellaan olevan vetotekijä Eurooppaan. Pelastusoperaatioiden vähetessä ovat meren ylityksen riskit kasvaneet. Auttamista on osittain kriminalisoitu ja pelastaminen on vaikeutunut. Kaikki alukset eivät kestä merenkäyntiä ja Välimereen hukkuneiden määrä on kasvanut. Laivayhtiöitä on sanktioitu siirtolaisten pelastamisesta. Laivat ovat joutuneet odottamaan satamaan pääsyä pitkiäkin aikoja, kun niissä on ollut pelastettuja siirtolaisia.

Ihmisoikeussopimusten mukaan ihmisellä on oikeus tulla rajan yli hakemaan turvapaikkaa. Hän ei siis ole laitton alueelle tunkeutuja. Poliittiset äänenpainot ovat alkaneet kuitenkin kyseenalaistaa turvapaikkajärjestelmää ja oikeutta hakea turvaa toisesta valtiosta.

Välimeren ylitykseen lähtee silti ihmisiä monista eri maista, eniten eri Afrikan maista ja Lähi-Idästä. Kreikkaan ja Espanjaan tulijoiden määrät ovat kasvaneet samalla, kun Italiaan tulevien määrä on vähentynyt. Kun Libyan kautta tulevien määrä kasvoi vuonna 2018 lähes 90 %, pyrittiin tätä hillitsemään suunnitelmalla varoja ihmisten pitämiseksi Libyan puolella (UNHCR, 2019b).

Välimeren maat ovat saaneet kantaa raskaimman vastuun pakolaisista ja siirtolaisista, sillä EU:n sisällä ei ole löytynyt yksimielisyyttä siitä, miten vastuunjaosta. Vaikka sisäisiä siirtoja on tehty, eivät ne ole purkaneet riittävästi Välimeren maiden taakkaa. Eniten turvapaikanhakijoita Euroopassa on Saksan vastuulla. Seuraavina tulevat Ranska, Italia ja Ruotsi. Uudelleen sijoittelusta puolestaan ovat huolehtineet parhaiten Suomi, Ruotsi ja Hollanti (ECFR i.a.).

Kirkkojen apu

Välimeren pakolaisleireillä toimii useita avustusjärjestöjä ja tuhansia vapaaehtoistyöntekijöitä. Avun tarve on kuitenkin loputon eivätkä kaikki saa edes ruokaa, koska sitä ei yksinkertaisesti riitä kaikille ylityksillä leireillä (Katisko & Eklund, 2020).

Paikalliset kirkot ja kansalaisyhteiskunta laajemmalti ovat ottaneet ison vastuun pakolaisista. Ne järjestävät toimintaa eri puolilla Välimeren maita auttaakseen äsken tulleita ja maahan jääneitä pakolaisia. Apu on välitöntä, mutta myös kielen ja kulttuurin opettamista sekä erilaisia muita tukitoimia, kuten asumisjärjestelyitä. Kirkot ovat aktivoituneet niin suoraan apuun kuin vaikuttamistoimintaan. Lisäksi useat Euroopan kirkot sekä uskontoperustaiset järjestöt ovat lähettäneet apua Välimeren maihin. Esimerkiksi Saksan evankelinen kirkko (EKD) lähetti laivan pelastustehtäviin Välimerelle (WCC, 2019).

Kirkot aktivoituivat erityisesti vuonna 2015 ja 2016, kun kriisi oli tuore. Kun pakolaisten määrä väheni, aktivoituminenkin tasaantui. Nyt kasvavat pakolaismäärät haastavat seurakuntia, kirkkoja ja uskonnollisia järjestöjä aktivoitumaan uudelleen, sillä pakolaismäärät ovat kasvaneet viime aikoina erityisesti Turkin hyökkäyksestä Syyrian puolelle sekä Syyrian (ja Venäjän) hyökkäyksestä Idlibin alueelle Syyriassa. Lisäksi Turkki on yrittänyt painostaa Eurooppaa lähettämällä pakolaisia Kreikan vastaiselle rajalle. Myös tilanne Libyassa ja Jemenissä on kriittinen.

Kirkkojen siirtolaisjärjestö Euroopassa CCME tekee jatkuvaa vaikuttamistoimintaa erityisesti EU:n suuntaan. Vaikuttamistyön kärjessä on inhimillinen ja ihmisoikeuksiin nojaava pakolaispolitiikka. Vaikuttamistyössä korostuvat laillisten reittien (safe passage/ humanitarian corridors) luominen sekä vastuun jakaminen. CCME on vaatinut Välimeren maille lisää tukea pakolaistilanteen hoitamiseksi (CCME, 2020).

CCME on halunnut edistää erityisesti humanitaarista näkökulmaa. Se on korostanut, että etsintä- ja pelastustöiden ylläpitämistä merialueilla tulee jatkaa ja mielellään siviilivoimin. Lisäksi se näkee tärkeänä, että taataan pakolaisohjelmiin pääsy EU:n sisällä, säädylliset ja riittävät vastaanotto-olosuhteet sekä sisäiset siirrot. Sen mukaan myös viisumivaatimukset tulisi poistaa niiltä pakolaisilta, jotka saapuvat sota-alueelta tai diktatorisista valtioista tai vaihtoehtoisesti myöntää näille humanitaarinen viisumi. Myös armeliaamat ja joustavammat mahdollisuudet perheiden yhdistämiseksi tulisi ottaa käyttöön. Myönteisten turvapaikkapäätösten vastavuoroinen tunnustaminen EU:n ja Schengenin sopimuksen jäsenmaiden välillä helpottaisi turvapaikanhakijoiden tilannetta. Lisäksi pakolaisten vastaanottamisen oikeudenmukainen jakaantuminen tulisi varmistaa EU:n jäsenmaiden kesken (CCME, 2014, Evankelis-luterilainen kirkko i.a.).

Vaikuttamistoiminnasta hyvä esimerkki on italialaisen Saint Edigio -yhteisön toiminta. Saint Edigion lisäksi mukana on Caritas, evankelisten kirkkojen yhteenliittymä sekä Waldensian pyöreä pöytä. Ne ovat ajaneet yhdessä turvallisia reittejä Eurooppaan jo pidemmän aikaa. Toiminnan ansiosta vuodesta 2016 noin 2000 henkilöä on saanut humanitaarisen viisumin Italiaan. Tällä hetkellä pyritään edistämään humanitaaristen käytävien rakentamista Libyan suuntaan. Projekti on saanut nimekseen Humanitarian Corridors ja myös Suomen kirkko on avustanut projektia muutamalla kymmenellä tuhannella eurolla. Se perustuu yksityiseen sponsorointiin, jossa kirkot ja sen kautta seurakuntalaiset ovat sitoutuneet vuodennittaiseen vastuuseen pakolaisista. Ne järjestävät ruuan, asumisen, laillisen avun sekä kieliopetuksen. Hanke paljettiin vuonna 2019 YK:n Nansen award -palkinnolla (Mpoke Bigg, 2019).

Lähetysyhdistys Kylväjä on ottanut vastuuta Ateenassa olevista pakolaisista, koska monet jäävät sinne vuosikausiksi jumiin. Kylväjän lähetit auttavat tarjoamalla psykososiaalista tukea ja kulttuurivalmennusta, jotta pakolaisten olisi helpompi integroitua yhteiskuntaan. He näkevät työssään tärkeänä, että kristityt kohtaavat tulijoita lämpimästi ja tukea antavasti.

Kirkon Ulkomaanavulla on ollut Kreikassa avustusoperaatioita ainakin vuosina 2016-2018. Tällöin kiinnitettiin huomiota erityisesti lapsiin ja heidän koulutuksensa mahdollistamiseen.

COVID-19 -viruksen leviäminen aiheuttaa paineita myös Välimeren maiden pakolaistilanteeseen. Erityinen riski on, mikäli virus alkaa levitä pakolaisleireissä, joissa on puutteelliset hygieniaolosuhteet. Kirkot ovat vaatineet muiden kansalaistoimijoiden ohella, että leirit tulisi evakuoita (CCME, 2020).

Poliittista ratkaisua pakolaisten tilanteen ratkaisemiseksi ei ole näköpiirissä, koska EU-maiden on ollut vaikea löytää yhteistä linjaa asioiden ratkaisemisessa ja vastuiden jakamisessa. Viitteitä on myös siitä, että paikallisten asukkaiden tuki on vähenemässä. Kysymykseksi nouseekin, miten pitää kiinni velvoitteista, jotka liittyvät ihmisoikeuksiin ja erityisesti turvapaikanhakemiseen ja samalla huolehtia EU:n turvallisuudesta ja kehityksestä. Mitä pidempään ihmiset elävät välitilassa, sitä hankalampi heidän on löytää paikkansa yhteiskunnasta tilanteen ratkettua tavalla tai toisella.

Lähteet

- CCME (2020). *News*. <https://ccme.eu/index.php/news/> – Viitattu 1.4.2020.
- CCME (2014). *Safe passage*. <https://ccme.eu/index.php/areas-of-work/safe-passage/> – Viitattu 1.4.2020.
- ECFR (i.a.). *Migration through Mediterranean: mapping the EU response*. https://www.ecfr.eu/specials/mapping_migration – Viitattu 1.4.2020.
- Evankelis-luterilainen kirkko i.a. Turvallisen ja laillisen maahantulon edistäminen. <https://evl.fi/plus/yhteiskunta-ja-kirkko/monikulttuurisuus/seurakunnat-ja-maahanmuuttajat/pakolaiset-ja-turvapaikanhakijat/turvallisen-ja-laillisen-maahanmuuton-edistaminen> – Viitattu 1.4.2020.
- Fiddian-Qasmiyeh, E., Loescher, G., Long, K. & Sigona, N. (2014). *The Oxford Handbook of refugee and forced migration studies*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199652433.013.0010>
- Forced Migration Research. From Theory to Practice in Promoting Migrant Well-Being: Proceedings of a Workshop*. (2019). Washington, DC: The National Academies Press.
- Human Rights Watch. (2020). *EU Turns its Back on Migrants in Distress. New Naval Mission Designed to Avoid Sea Rescues*. <https://www.hrw.org/news/2020/02/18/eu-turns-its-back-migrants-distress> – Viitattu 1.4.2020.
- Katisko, M. & Eklund, K. (2020). Elämää Euroopan eteisessä. *Dialogi*. <https://dialogi.diak.fi/2020/02/12/elamaa-euroopan-eteisessa/> – Viitattu 1.4.2020.
- Mpoke Bigg M. (2019). *Life-Saving Programme Offers Safe Path to Italy for Refugees*. 18.9.2019. <https://www.unhcr.org/news/stories/2019/9/5d78b7424/life-saving-programme-offers-safe-path-italy-refugees.html> – Viitattu 1.4.2020.
- Parhiala, P. & Raulo, S. (2016). Pakolaiset

- maailmamme kuvana. – R. Gothóni & U. Siirto (toim.) *Pakolaisuudesta kotiin*. Helsinki: Gaudeamus, 21–35.
- Statista 2020. Number of Recorded Deaths of Migrants in the Mediterranean Sea from 2014 to 2020. <https://www.statista.com/statistics/1082077/deaths-of-migrants-in-the-mediterranean-sea/> – Viitattu 2.4.2020.
- Turtiainen, K. (2016). Pakkomuutto sosiaalisuudessa kohdattavana ilmiönä. – M. Jäppinen, A. Metteri, S. Ranta-Tyrkkö & P-L. Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalisuus. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. EU: UniPress, 204–226.
- UNHCR. (2018). *Global Trends*. <https://www.unhcr.org/globaltrends2018/> – Viitattu 2.4.2020.
- UNHCR. (2019a). *Figures at a Glance. Statistical Yearbook*. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> – Viitattu 1.4.2020.
- UNHCR. (2019b). *Routes towards the Mediterranean. Reducing Risks and Strengthening Protection*. UNHCR Appeal 2019. <https://www.unhcr.org/5d1327ab7.pdf> – Viitattu 1.4.2020.
- UNHCR 2020. Mediterranean Situation. <https://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean>
- UNODC 2018. *Global Study on Smuggling of Migrants 2018*. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glosom/GLOSOM_2018_web_small.pdf – Viitattu 2.4.2020.
- WCC. (2019). Evangelical Church of Germany Advocates for Boat Rescue of Refugees. 16.9.2019. <https://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/evangelical-church-in-germany-advocates-for-boat-rescue-of-refugees> – Viitattu 2.4.2020.